

УДК 351:07(477)

ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ГРОМАДЯН: ПОПЕРЕДНІЙ АНАЛІЗ

Полякова О. С.,

к.ю.н.,

доцент кафедри військового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Подано результати експертного дослідження формування рівня правової свідомості громадян, здійснено попередній аналіз та наведено висновки щодо обізнаності населення про стан упровадження реформ в Україні.

Ключові слова: реформування, рівень правової свідомості, емпіричний метод дослідження, експертне опитування.

Poliakova O. S.,

PhD in Law Sciences,

Associate Professor of Military Law Department

National Law University named after Yaroslav the Wise, Kharkiv

THEORETICAL AND EMPIRICAL RESEARCH ASPECT OF FORMATION OF LEGAL CONSCIOUSNESS OF CITIZENS: A PRELIMINARY ANALYSIS

The article presents the results of an expert study on the formation of legal consciousness of citizens, a preliminary analysis and findings on awareness of the status of reforms in Ukraine are carried out.

Key words: reformation, the level of legal awareness, empirical method of research, expert survey.

У січні 2015 р. Президентом України була схвалена Стратегія сталого розвитку “Україна-2020” [7] (далі – Стратегія), що передбачає реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави. Зазначимо, що реформа, відповідно до Філософського енциклопедичного словника, трактується як перетворення, зміна, перебудова якої-небудь сторони суспільного життя (порядків, інститутів, установ), не знищуючи основ соціальної системи, що існує [10]. Реформа є нововведенням будь-якого змісту. З одного боку, реформа є кроком уперед, що покращує в тому або іншому відношенні становище трудящих, передумова для подальшої їх боротьби, з іншого – реформа є запобіжною реакцією: правлячі класи погоджуються на реформи, щоб послабити натиск революційних сил, спрямовуючи його на ординарне реформаторство з метою збереження своєї зверхності [Там само, с. 580]. Звідси випливає, що найбільш зацікавленою стороною у проведенні реформ є правлячі класи, які є відповідальними за розроблення, організацію та наслідки упровадження реформ.

Головною передумовою реалізації Стратегії визначено суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Зокрема:

- влада зобов’язана провести реформи та забезпечити баланс інтересів між громадянським суспільством, державою і бізнесом;
- бізнес зобов’язаний підтримати та розвивати державу, бізнес-середовище та громадянське суспільство;
- громадянське суспільство зобов’язане контролювати владу [7].

У Словнику української мови термін “відповідальність” трактується як “покладений на когось або взятий на себе обов’язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова” [9]. За твердженням А. Михненка, проблема відповідальності передбачає з’ясування формальних умов, за яких суб’єкт (носії відповідальності) може

виконати певні вимоги, обов'язки та завдання, вільно здійснити вибір, усвідомити наслідки діяльності [4, с. 76]. Як зазначають вітчизняні науковці, відповідальність органів публічної влади слід розуміти як суспільні відносини між суб'єктом відповідальності (органом публічної влади) та інстанцією, що контролює його поведінку, – суспільством, державою, колективом [1, с. 48]. Відтак, у період, коли країна знаходиться у процесі реформування, що включає програму дій для вирішення системних проблем, діяльність державного апарату має бути спрямовано на перетворення насамперед управлінської влади, результатом якої мають стати якісні зміни в системі органів виконавчої влади з урахуванням змін в об'єктах управління. Такими суб'єктами виконавчої влади в країні в першу чергу виступають громадяни України, які зараховуються на державну службу. Саме вони, приймаючи Присягу [6], є носіями усвідомленої персональної відповідальності за свою службу українському народові. Отже, саме на державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, які повинні мати достатній рівень правової свідомості, що виступає неминучим супутником права, та розуміти сутність і особливості запропонованих змін у конкретній сфері життєдіяльності суспільства, покладається відповідальність за впровадження реформ на місцях. На наше переконання, громадянин країни, особливо представник виконавчої влади, який дотримується правових норм, здатен забезпечити поступальний розвиток демократичної, правової держави.

Правосвідомість як одна з форм суспільної свідомості здебільшого досліджується в юридичній науковій літературі. Останнім часом вітчизняні вчені з різних наукових галузей звертають увагу на дослідження формування рівня правової свідомості громадян як умови розвитку Української держави (В. Бондаревський, І. Голосніченко, А. Заяць, В. Копейчиков, П. Рабінович та ін.). Утім, ці дослідження не мають емпіричної бази, заснованої на відомостях, отриманих на основі досвіду, практики.

Мета статті полягає у представленні результатів експертного дослідження про формування рівня правової свідомості громадян, здійсненні попереднього аналізу та висновків щодо обізнаності населення про стан впровадження реформ в Україні.

Емпіричною базою статті є результати проведеного протягом грудня 2015 р. експертного опитування з оцінювання сучасного стану впровадження реформ в Україні. Підґрунтям даної роботи виступили оцінки респондентів, у ролі яких виступили слухачі факультету підготовки магістрів державного управління заочної та вечірньої форм навчання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Нами був обраний цей факультет, оскільки саме тут готують висококваліфіковані кадри для державного управління та місцевого самоврядування, які спроможні розробляти, аналізувати і реалізовувати державну політику [3].

Було опитано 65 респондентів віком від 18 до 50 років, з яких 39 осіб є державними службовцями, 14 – співробітниками органів місцевого самоврядування, 9 – співробітниками комерційних організацій, 2 – представниками недержавних організацій та 1 – фізичною особою. Респонденти представляли: Київську (1 особа), Луганську (2), Полтавську (3), Сумську (2), Харківську (56 осіб) області та м. Київ (1 особа). Результати проведеного спостереження дають можливість дійти висновку, що більшість експертів (95 %) вважають, що в Україні потрібно проводити реформи. Утім, вважають себе повністю поінформованими щодо змісту запланованих у країні реформ лише 3 % респондентів, 69,2 % – скоріше, поінформованими, 16,9 % – скоріше, непоінформованими, 3 % – зовсім непоінформованими та 7,7 % – вагаються відповісти. На жаль, не впевнені у своїй поінформованості державні службовці та співробітники органів місцевого самоврядування, тобто саме ті, хто має впроваджувати реформи на місцях.

Думки респондентів щодо успішності впровадження реформ в Україні практично поділилися так: 49,2 % осіб впевнені в успіху реформ або вірять в цей успіх, хоча й маючи

сумніви, та 50,8 % – не вірять. Зауважимо, що за результатами дослідження, проведеного Фондом “Демократичні ініціативи” імені І. Кучеріва та соціологічною службою Центру Разумкова, що проводилося з 22 по 27 липня 2015 р., переважна більшість українців не вірить в успішність реформ, які зараз намагається здійснювати влада. За їхніми даними, 32 % українців мають певну надію, однак загалом не вірять в успіх реформ, 30 % – зовсім позбавлені такої віри, і лише 30 % – у цілому вірять, що реформи увінчаються успіхом [8, с. 1]. Отже, віри в успіх реформ немає як у тих, хто має їх упроваджувати, так і в тих, хто очікує на покращення життя в результаті їхнього проведення, хоча при цьому останні не готові докласти особистих зусиль заради успіху реформ.

Респондентам було запропоновано перелік пріоритетних реформ, що поданий на сайті Національної ради реформ, створеної в серпні 2014 р. з метою забезпечення упровадження єдиної, узгодженої державної політики реформ в Україні [5]. Відповіді респондентів про їхню поінформованість щодо переліку реформ, упроваджуваних в Україні, наведено на рис. 1.

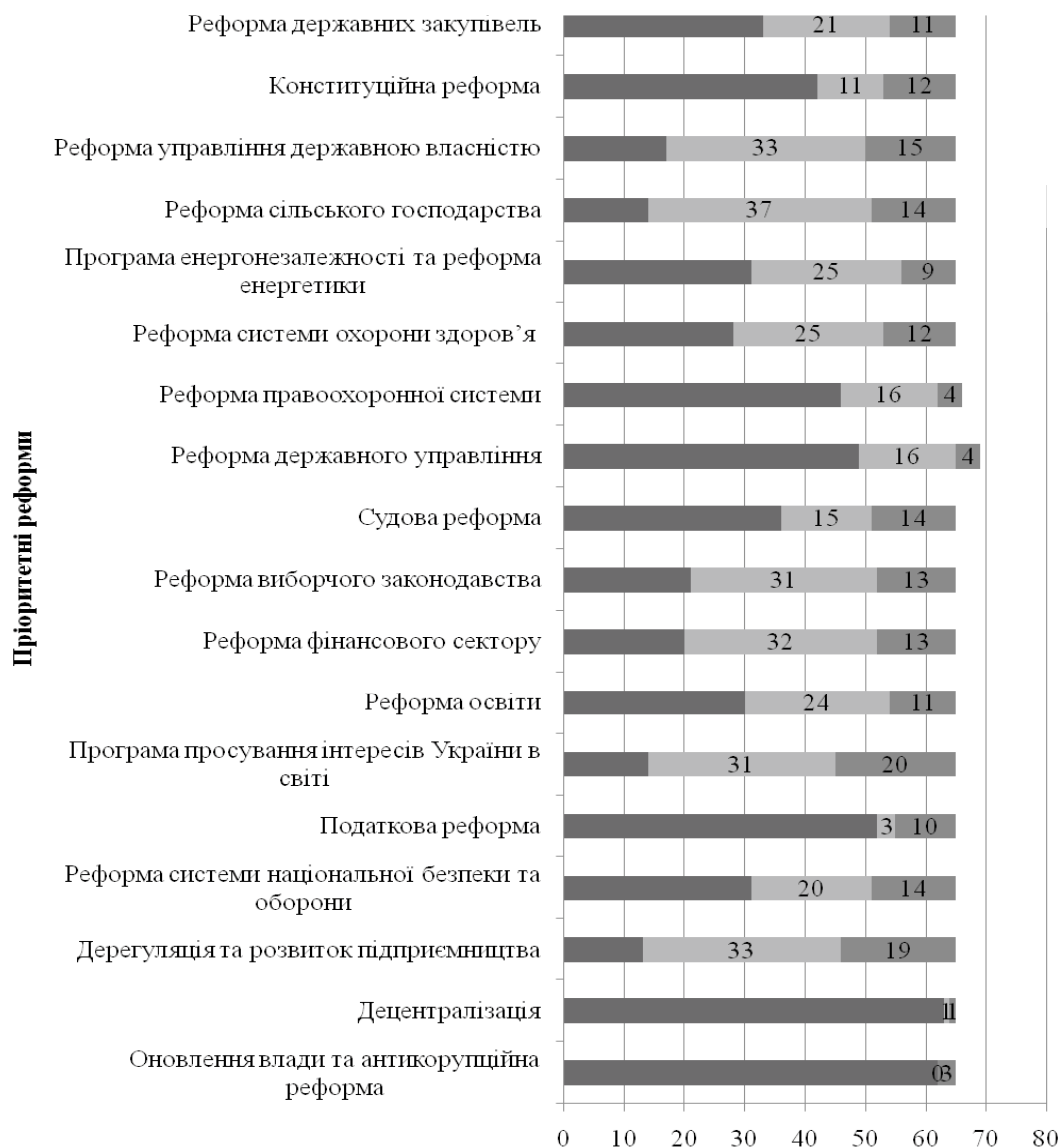


Рис. 1. Рівень поінформованості респондентів про пріоритетні реформи, що упроваджуються в Україні

Як видно з рис. 1, більше половини респондентів знають лише про вісім із 18 реформ, а саме:

- про децентралізацію (63 особи);
- оновлення влади та антикорупційну реформу (62);
- податкову реформу (52);
- реформу державного управління (49);
- реформу правоохоронної системи (46);
- конституційну реформу (42);
- судову реформу (36);
- про реформу державних закупівель (33 особи).

Найменше респонденти знають про реформу дерегуляції та розвитку підприємництва (13 осіб), програму просування інтересів України в світі (14) та реформу сільського господарства (14 осіб). Такі відповіді цілком віддзеркалюють вибіркоче подання інформації в ЗМІ про стан упровадження реформ або пояснення їхньої суті.

На думку респондентів, серед запропонованого переліку пріоритетних реформ першочерговими для країни є реформа оновлення влади та антикорупційна реформа (70,8 %) та децентралізація (69,2 %). Найменш нагальними респонденти відзначають програму просування інтересів України в світі та реформу управління державною власністю (по 4,6 %). У графічному вигляді визначення респондентами першочерговості реформ подано на рис. 2.

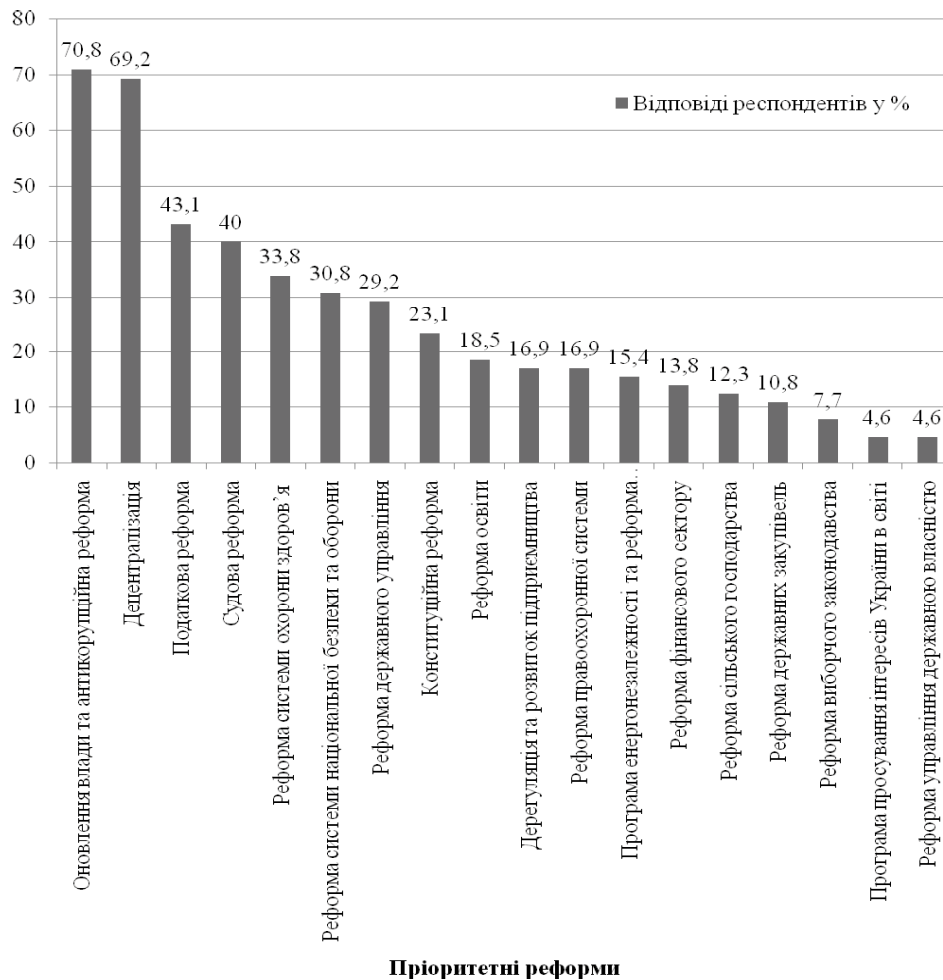


Рис. 2. Визначення респондентами ступеня пріоритетності наведених реформ (%)

Варто відзначити, що більшість громадян (65 %) також вважають антикорупційну реформу найважливішою для країни. Крім того, у списку пріоритетних реформ українці часто згадують реформу органів правопорядку (58 %), пенсійну реформу та реформу системи соціального захисту (40) і реформу сфери охорони здоров'я (36 %) [8, с. 1]. Отже, і для респондентів – слухачів факультету підготовки магістрів державного управління, і в цілому для громадян України найпріоритетнішою є антикорупційна реформа, і цей факт говорить про вкоріненість в українському суспільстві даного негативного явища, що гальмує розвиток демократичної, правової держави.

На друге місце респонденти поставили реформу з децентралізації, що супроводжується переданням значних повноважень та фінансових ресурсів від органів державної влади до органів місцевого самоврядування. Суть реформи, згідно з інформацією, розміщеною на сайті Національної ради реформ, полягає в такому:

- утворенні виконавчих органів місцевого самоврядування на всіх рівнях: у громаді, районі та області;
- закріпленні принципу субсидіарності при розмежуванні повноважень у системі органів місцевого самоврядування та їхніх виконавчих органів різних рівнів;
- отриманні повноважень органами місцевого самоврядування різних рівнів (громади, району, області), що найбільш ефективно виконуватимуться саме на цьому рівні, та отриманні під такі повноваження необхідних фінансових, матеріальних та інших ресурсів під власну відповідальність цих органів [2].

На думку 43 % респондентів, суть та роль місцевого самоврядування в Україні визначаються незалежністю місцевої влади, її орієнтованістю передусім на інтереси місцевих жителів і вирішення місцевих справ; 20 % опитаних наголосили на поєднанні інтересів держави та місцевої громади; 13,8 % – зазначили, що роль органів місцевого самоврядування є незначною, немає нормального фінансування (а є виживання), тому немає самоврядування, а також немає забезпеченості, незалежності та поєднання інтересів. У відповідях респондентів цілком простежується недовіра до державної влади, а саме 61,5 % осіб висловлюють свою занепокоєність тим, що державна влада передасть значну частину повноважень та фінансових ресурсів органам місцевого самоврядування. Разом з тим більшість респондентів (66,2 %) висловили своє переконання, що зміни до Конституції України щодо децентралізації необхідно вносити. Водночас більше половини респондентів (55,4 %) потребують більше інформації щодо змін до Основного Закону України, що пропонуються сьогодні.

Що стосується визначення свого рівня правової свідомості, який формується на засадах правових знань, респонденти зазначили, що більшість із них (69,2 %) мали можливість отримувати знання з правових питань, здебільшого з інтернет-ресурсів (50,8 %) та в органах державної влади (41,5 %). Утім, 76,9 % респондентів вважають, що їхній рівень правової освіти є недостатнім або взагалі вагаються його визначити. Саме тому 89,2 % респондентів висловили бажання підвищити свій рівень правової свідомості шляхом участі у відповідних тренінгах, семінарах, конференціях (75,4 %), через співбесіди з професіоналами (26,2 %), отримання спеціальної юридичної освіти (20 %) та ін.

Наведені результати експертного дослідження вказують на недостатній рівень поінформованості населення про суть реформ в Україні, що впливає на невпевненість в успішному результаті, зневір'я. На жаль, найбільш не вистачає інформації про особливості впровадження реформ працівникам виконавчої влади, які до того ж не мають можливості своєчасно отримати відповідні правові знання, що взагалі унеможлиблює, на нашу думку, проведення реформ на місцях.

Варто наголосити, що це тільки перший етап запланованого експертного опитування, результати якого дають можливість зробити лише попередній аналіз і висновки, що у проведенні подальшого дослідження допоможе нам скоригувати запитання з метою розроблення науково-методичних і практичних рекомендацій з підвищення рівня правової свідомості та вдосконалення системи публічного управління в галузі правової освіти.

Список використаних джерел

1. Відповідальність органів публічної влади: політичні та правові аспекти : [наук. розробка] / [С. Д. Дубенко, В. І. Мельниченко, Н. Г. Плахотнюк та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – 60 с.
2. Децентралізація. Національна рада реформ. – Режим доступу : <http://reforms.in.ua/ua/reforms/decentralizaciya#overview>.
3. *Золотарьов В. Ф.* На шляху до професійної компетентності: стажування слухачів магістерської підготовки в органах державної влади та органах місцевого самоврядування / В. Ф. Золотарьов, В. Г. Бульба // Державне управління та місцеве самоврядування: сучасні вектори розвитку: зб. тез наук.-практ. конф. за підсумками стажування слухачів, 24 верес. 2014 р. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2014-3/doc/1/18.pdf>.
4. *Михненко А. М.* Відповідальність суспільна / А. М. Михненко // Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 6 : Державна служба / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; [наук.-ред. колегія : С. М. Сьорьогін (співголова), В. М. Сороко (співголова) та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – С. 76.
5. Питання Національної ради реформ і Виконавчого комітету реформ : Указ Президента України від 13 серп. 2014 р. № 644/2014 : станом на 5 черв. 2015 р. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/644/2014>.
6. Про державну службу : Закон України від 16 грудня 1993 р. № 3723-XII : станом на 1 січ. 2016 р. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>.
7. Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020” : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
8. Реформи в Україні: громадська думка населення : Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва та соціологічна служба Центру Разумкова : станом на 11 верес. 2015 р. – 6 с. – Режим доступу : http://www.ucseps.org/upload/1442234571_file.pdf.
9. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білоліла ; АН УРСР. Ін-т мовознавства. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – 1970. – Т. 1. – С. 620.
10. Философский энциклопедический словарь / [гл. редакция : Л. Ф. Иличев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов]. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.

Надійшла до редколегії 11.02.2016 р.

УДК 351:851:005(477)

НАУКОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ АВТОРЕФЕРАТИВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ З ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ОСНОВ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ГАЛУЗІ НАУКИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Поступна О. В.,

к. держ. упр., доц.,

докторант кафедри соціальної і гуманітарної політики ХарPI НАДУ, м. Харків

Проаналізовано й визначено продуктивність науково-дослідної роботи науковців України на матеріалі авторефератів кандидатських і докторських дисертацій за період з 1991 – 2015 рр. Результати наукометричного аналізу дозволили виявити кількісні характеристики і параметри наукової продуктивності вітчизняних учених.

Ключові слова: наукометричний аналіз, автореферативний фонд, науково-дослідна робота, державне управління, система публічного управління в галузі освіти.

© Поступна О. В., 2016